

***Najnowsza historia Kościoła. Katolicy i Kościoły Chrześcijańskie w czasie pontyfikatu Jana Pawła II (1978–2005)*, red. Elio Guerriero i Marco Impagliazzo, Wydawnictwo M, Kraków 2008, ss. 337.**

Rozprawa pod redakcją Elio Guerriero i Marco Impagliazzo stanowi jedno z nielicznych opracowań w literaturze naukowej poświęcone historii Kościoła na świecie. W wyniku szerokiego ujęcia zagadnienia polityczno-dyplomatycznego, rozwojowego, ekumenicznego, sekularyzacyjnego, migracyjnego oraz dziejowego Kościoła, powinna być poddana szczegółowej analizie.

Przyczynę małej ilości opracowań tego rodzaju możemy upatrywać w złożoności problematyki, wielości oraz różnorodności źródeł pisanych, a także mówionych. Książka zatem stanowi próbę scalenia dziejów Kościoła katolickiego w XX i XXI wieku za pontyfikatu Jana Pawła II. Owe próby dokonują autorzy poszczególnych rozdziałów: Andrea Riccardi, Jean-Dominique Durand, Roberto Morozzo della Rocca, Antoine Sfer, Claude Prudhomme, Chester Gillis, Gianni La Bella oraz Agostino Giovagnoli pod redakcją Elio Guerriero, który jest twórcą rozpraw z zakresu historii Kościoła oraz utrzymanych w duchu religijności¹, i Marco Impagliazzo przewodniczącego Wspólnoty św. Idziego.

Wybór tematu uzasadnia fakt znikomej ilości syntez tego rodzaju w języku polskim. Większość opracowań sprowadza się przede wszystkim do konkretnych zagadnień politycznych, dyplomatycznych, dziejowych czy też ideologicznych, lub stanowi formę popularnonaukową ukazującą pontyfikat Jana Pawła II.

Wśród wykorzystanych źródeł i opracowań przeważają przemówienia Jana Pawła II oraz pozycje z różnych zakątków świata w zależności od zakresu tematyki poruszanej w książce. W przypadku zagadnienia afrykanizacji liturgii i kultu chrześcijańskiego Claude Prudhomme odnosi się do opracowań francuskojęzycznych, np. Placide Temple *La philosophie bantoue* Paris 1949 (s. 155). Podobny stan rzeczy występuje w pozostałych rozdziałach.

¹ Jest autorem pozycji dotyczących życia Hansa Urs von Balthasar; drogi do świętości Joanny, która będąc lekarzem, a zarazem żoną i matką odnalazła w sobie miłość Boga; oraz życia i działalności świętej Joanny Beretty Molla.

Praca składa się z dziesięciu rozdziałów oraz przedmowy. W układzie pracy zastosowano podział tematyczny ze szczególnym uwzględnieniem działalności Jana Pawła II w stosunku do Kościoła na danym terytorium geograficznym.

Przedmowa stanowi wnikliwe wprowadzenie do literatury przedmiotu. Jest to próba przedstawienia w sposób ogólny zagadnień nurtujących Kościół chrześcijański XX w. oraz zakresienia tematyki rozprawy.

Zagadnienie rozdziału pierwszego powinno być przyjęte za wstęp do pozostałych dziewięciu części pracy. Rozumiane zatem jako przyczyna i wyznacznik dalszych treści. Zastosowany tutaj podział tematyczny przedstawia określone zagadnienia, według których opisana została problematyka kolejnych rozdziałów. Otóż wyznaczono pewne nurty dyskursu: śmierć i odrodzenie chrześcijaństwa, ekumenizm, papieństwo nowego stulecia, przyszłość chrześcijaństwa, chrześcijaństwo afrykańskie oraz chrześcijaństwo latynoamerykańskie. Taki zabieg wydaje się słusznym podejściem, zważywszy na okres, w którym ujęta jest tematyka książki. Tematyka mieszcząca się w czasie przemian polityczno-społecznych na świecie stanowiących przejście z rzeczywistości reżimu w stulecie naznaczone globalizacją, rozszerzeniem się wolnego rynku, a także charakteryzujące się rozwojem konfliktów etnicznych i religijnych.

Rozdział drugi stanowi przybliżenie działalności Jana Pawła II na terenie Europy Zachodniej. Jean-Dominique Durandowi nie chodzi tylko o pielgrzymki, ale także o fakt, że temat Europy zajmuje centralne miejsce w myślach papieża Polaka. To próba uchwycenia nurtu jedności europejskiej w duchu chrześcijańskim, jaki promował Jan Paweł II. Jedności, a zarazem poszanowania dla różności tradycji i kultury państw wspólnoty europejskiej. Słusznym zabiegiem staje się użycie dużej liczby cytatów podpierających ową tezę². Narody Europy bowiem połączyły się w organizmy państwowe za pomocą religii i kultury chrześcijańskiej. Odpowiednim więc stwierdzeniem autora jest zaznaczenie jedności religijnej i nurtu wspólnoty europejskiej. Taki stan rzeczy potwierdza szereg innych pozycji o tematyce religijnej³. Autor zatem opowiada się za większością badaczy tegoż problemu.

² „Europa bowiem w swoim geograficznym całokształcie jest jak gdyby owocem oddziaływania dwóch nurtów tradycji chrześcijańskiej, z czym idą w parze także dwie różniące się, a zarazem głęboko dopełniające formy kultury Św. Benedykta, który swoim wpływem ogarnął nie tylko Europę – przede wszystkim zachodnią i środkową – ale poprzez ośrodki benedyktyńskie sięgnął także na inne kontynenty, znajduje się w samym centrum owego nurtu, który wywodzi się z Rzymu, od stolic następców Św. Piotra” – zob. op. rec., s. 51.

³ S. Sowiński, R. Zenderowski, *Europa Drogą Kościoła. Jan Paweł II o Europie i europejskości*, Wrocław-Warszawa-Kraków 2002; T. Chlebowski, *Ekumenizm duchowy w nauczaniu papieża Jana Pawła II*, 2006.

W podobnej konwencji zostają omówione kolejne trzy rozdziały: czwarty *Jan Paweł II i Włochy* – Marco Impagliazzo; ósmy *Jan Paweł II i Ameryka Łacińska* – Gianni La Bella oraz dziewiąty *Jan Paweł II i Kościół w Azji* – Agostino Giovagnoli.

Marco Impagliazzo przedstawia papieża Polaka jako biskupa jednoczącego społeczność katolicką w czasie, kiedy upada polityczna tożsamość katolików włoskich – Chrześcijańska Demokracja. Nakreśla sylwetkę biskupa Rzymu, który modli się za naród w obliczu kryzysu politycznego i moralnego, ogłaszając tym samym wielką modlitwę za Włochy. Biskupa, który widzi Italię jako źródło i obrońcę kultury i religii chrześcijańskiej, traktując ją jak mesjańską Polskę. Wydaje się uzasadnionym stwierdzenie faktu oparcia polityki włoskiej Jana Pawła II na wyjątkowości owego narodu wśród społeczności katolickiej. Prawdą bowiem jest, iż papież Polak stworzył silny ośrodek geopolityczny dla rozwoju chrześcijańskiej jedności międzypaństwowej, do której nawoływał wśród ekumenicznych przesłań, troszcząc się jednocześnie o poszanowanie tożsamości narodowej⁴.

Naród włoski, który znalazł się w obliczu kryzysu w 1994 roku potrzebował powrotu do źródeł swojej państwowości, do idei chrześcijańskiej jedności. Jedności, która została zniweczona przez kryzys „starych partii”. W wyniku wyborów z 5 kwietnia 1992 roku wszystkie tradycyjne partie włoskie poniosły poważne straty. Taki stan rzeczy wywołały dwa powiązane ze sobą ściśle czynniki. Po pierwsze, nielegalne finansowanie partii politycznych. Było to możliwe dzięki rozwiniętemu systemowi łapówek wypłacanych przez przedsiębiorstwa za uzyskanie lukratywnych kontraktów rządowych. Po drugie, ujawniona korupcja elit władzy. Po wygaśnięciu immunitetów wszczęto postępowania przeciwko 400 byłym parlamentarzystom. Owe wydarzenia spowodowały zmianę systemu wyborczego, niszcząc tym samym partie Republiki.

Gianni La Bella prezentuje papieża Polaka jako podróżnika, który chce pójść do wszystkich. Nakreśla jego politykę kościelną na terenie Ameryki Łacińskiej, jednocześnie uświadamiając rolę pielgrzymek jako formy instytucjonalnej władzy papieża⁵. Ukazuje kierunki pontyfikatu poprzez wizyty: w Los Angeles na III konferencji biskupów kontynentu, w Brazylii czy na Kubie. Należy bowiem pamiętać, że działalność papieża to próba walki z sekularyzacją,

⁴ M. Wilk, A. Królikowska-Dyszlewska, B. Miernik, *Jan Paweł II. Wielki dyplomata i polityk*, Łódź 2006, s. 50.

⁵ *Ibidem*; w dyplomacji papieskiej otwierającej nowy nurt w stosunkach międzynarodowych wykształciło się nowe narzędzie pracy – słowo, pielgrzymka, nauczanie.

zacfaniem i słabą ewangelizacją poprzez pontyfikat naznaczony ekumenizacją. Zagadnienie ekumenizacji widoczne jest w tematyce poruszanej w całej rozprawie jako te, które jednoczy świat, narody, społeczności ponad trudnościami historycznymi i różnicami kulturowymi. Odniesienie do owego stwierdzenia możemy zaobserwować również w rozdziale dziewiątym. Autor zatem słusznie zaznacza kwestię ekumenicznej działalności papieża. Warto również podkreślić, że Jan Paweł II wydał encyklikę *Ecclesia de Eucharystia*, która stanowi przełożenie eucharystii głoszonej przez papieża w duchu pojednania. Pojednania rozumianego jako ekumeniczna jedność.

Opisywane powyżej części dyskursu wnoszą wiele do problematyki rozwoju Kościoła, jego przemian i polityki uwarunkowanej zmianami polityczno-ustrojowymi krajów i kontynentów świata. Są doskonałym wstępem do badań nad kształtowaniem się w XX wieku kultury i społeczności chrześcijańskiej wbrew przeciwnościom historycznym. Rozwijają oraz pokazują nowy kierunek poszukiwań historii katolickiej, którą w społeczeństwach nie rdzennie katolickich tworzą współcześnie autochtoniczni księża i biskupi. Mogą przysłużyć się również kontynuowaniu badań nad wpływem tożsamości, tradycji i kultury narodów na lokalne wyznania katolickie.

Kolejna grupa rozdziałów: piąty *Chrześcijanie na wschodzie – Antoine Sfeir*, szósty *Afryka Subsaharyjska: Koniec epoki misyjnej i powstanie państw postkolonialnych* – Claude Prudhomme oraz siódmy *Kultura Amerykańska i Kultura Katolicka* – Chester Gillis, porusza zagadnienie zanikania chrześcijaństwa w rejonach przesiąkniętych kulturowo religiami różniącymi się od katolicyzmu, jak islam. Ów problem mieści w sobie zagadnienie wojny oraz konfliktów narodo-kulturowych. Opisywany jest także w połączeniu z tematyką dialogu międzykulturowego na bazie wyznań religijnych.

W dość dużym stopniu porusza się powszechne dzisiaj zagadnienie afrykanizacji religii. Afrykanizacji, która jest obecnie doskonałym przykładem globalizacji i akulturacji chrześcijańskiej, przysparzającej tysięcy wiernych tam, gdzie niegdyś działały jeszcze misje. Jest to zatem doskonałe źródło wiedzy o konfliktach religijnych i próbach dialogu. Książka wyznacza bowiem nowy nurt badań w aspekcie kulturowo-religijnym. Badań, które w swych założeniach winny opierać się na akulturacji i globalizacji religii zaproponowanej przez Jana Pawła II w jego drodze instytucjonalnej pielgrzymki. O słuszności tezy zaproponowanej w książce – propagowania kultur dialogu – świadczy chociażby fakt dużej ilości dokumentacji papieskiej: listów, encyklik czy przemówień, które wymienia *Encyklopedia dialogu i ekumenizmu*. Jednym z takich listów jest *Magno cum*

andio z 25 marca 1995 roku o dialogu katolicko-prawosławnym, innym *Mentre si intensificano* z 31 maja 1991 roku o dialogu kontynentu europejskiego w nowej rzeczywistości politycznej.

Ostatni rozdział otwiera nowy okres w historii chrześcijaństwa, przekazując informacje i opisując sylwetkę następcy papieża Polaka, Benedykta XVI. Stanowi wyznacznik badań na gruncie biograficznej działalności naukowej i naukowo-publicystycznej oraz w dziejach Kościoła katolickiego XXI wieku.

Uzupełnieniem pracy są wplecione w tekst dzieła, homilie papieskie oraz wypowiedzi Jana Pawła II, które przybliżają nam działalność ekumeniczno-dyplomatyczną papieża i dyplomacji Stolicy Apostolskiej. Należy zgodzić się z zabiegiem autorów, gdyż już za życia Jana Pawła II zwracano uwagę, że okres piastowania przez niego Stolicy Piotrowej wnosi nowe elementy do teorii i praktyki stosunków międzynarodowych.

Mimo szerokiego ujęcia problematyki Kościoła w XX i XXI wieku w treści brakuje wnikliwego opisu sytuacji Kościoła w Polsce okresu komunistycznego. Pada jedynie stwierdzenie o potrzebie wyboru papieża Polaka ze względu na ówczesną sytuację polityczną Europy i świata. Sytuację, która utożsamiana powinna być z takimi zmianami polityczno-ustrojowymi, jak obrady Okrągłego Stołu. Autorzy wychodzą z pozycji globalizacyjnej ujęcia problematyki chrześcijaństwa przełomu XX i XXI wieku. Mimo iż globalistyczna postawa twórców książki pozwala na szerokie ujęcie tematu, to dochodzi do pewnego spłylenia zagadnienia zaznaczonego w tytule rozprawy. Tak centralistyczne podejście doprowadza do obszernego przedstawienia przede wszystkim ekumenicznej dyplomacji Jana Pawła II. W zarysie natomiast pozostaje sytuacja katolików i kościołów chrześcijańskich za jego pontyfikatu.

Rozprawa pod redakcją Elio Guerriero i Marco Impagliazzo o dziejach Kościoła w XX i XXI wieku za czasów pontyfikatu Jana Pawła II w sposób istotny uzupełnia stań badań nad Kościołem katolickim na świecie. Stanowi jednocześnie zwartą syntezę polityczno-historyczną. Jest także doskonałym źródłem kazań papieskich, które przekazują i nakreślają działalność polityczno-ekumeniczną Kościoła w XX i XXI wieku. *Najnowsza historia Kościoła* zatem zabiera nas w naukową podróż po wielowątkowych dziejach Kościoła w XX i XXI wieku.

Kinga Dorbach